O‘ZBEKISTONDA DINIY-ZIYORAT TURIZMINI HUDUDIY TASHKIL ETISH VA RIVOJLANTIRISHNING GEOGRAFIK JIHATLARI

Ashurov Jumanazar Saidkulovich
Termiz davlat pedagogika instituti,
Tarix va geografiya kafedrasi o‘qituvchisi
+998912352234

Haydarova Shahina Baxtiyorovna
Termiz davlat pedagogika instituti talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.24457784

Annotatsiya. Maqolada diniy-ziyorat turizmining shakllanishi, rivojlanish xususiyatlari va jahon miqyosida hududiy tarqalishi geografik nuqtayi nazardan yoritilgan. Jahon dinlari va mahalliy diniy e’tiqodlar bilan bog‘liq ziyorat markazlari, ularning makromintaqalar bo‘yicha joylashuvi hamda xalqaro turistik aloqalardagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, O‘zbekistonning diniy-ziyorat turizmi resurslari, jumladan, Samarqand, Buxoro, Toshkent, Xiva va Termiz shaharlaridagi tarixiy-diniy obyektlarning turistik salohiyati ko‘rib chiqilgan. Mamlakatda ziyorat turizmini hududiy tashkil etish, turistik marshrutlarni takomillashtirish, infratuzilmani rivojlantirish va geoaxborot texnologiyalaridan foydalanish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: diniy turizm, ziyorat turizmi, diniy turistik resurslar, muqaddas qadamjolar, jahon dinlari, makromintaqa, hududiy tashkil etish, turistik marshrut, tarixiy-madaniy meros, geoaxborot tizimlari, O‘zbekiston.

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ И РАЗВИТИЯ РЕЛИГИОЗНО-ПАЛОМНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. В статье рассматриваются особенности формирования, развития и территориального распространения религиозно-паломнического туризма в мировом масштабе. Анализируются паломнические центры, связанные с мировыми религиями и местными религиозными верованиями, их географическое размещение по макрорегионам и значение в международных туристических связях. Особое внимание уделяется религиозно-туристическим ресурсам Узбекистана, в том числе туристическому потенциалу историко-религиозных объектов Самарканда, Бухары, Ташкента, Хивы и Термеза. Также рассматриваются вопросы территориальной организации паломнического туризма, совершенствования туристических маршрутов, развития инфраструктуры и использования геоинформационных технологий.

Ключевые слова: религиозный туризм, паломнический туризм, религиозно-туристические ресурсы, святые места, мировые религии, макрорегионы, территориальная организация, туристические маршруты, историко-культурное наследие, геоинформационные системы, Узбекистан.

GEOGRAPHICAL ASPECTS OF THE TERRITORIAL ORGANIZATION AND DEVELOPMENT OF RELIGIOUS PILGRIMAGE TOURISM IN UZBEKISTAN

Abstract. The article examines the formation, development and geographical distribution of religious pilgrimage tourism at the global level. It analyzes pilgrimage centers associated with major world religions and local religious beliefs, their geographical distribution across macro-regions, and their significance in international tourism. Particular attention is paid to the religious tourism resources of Uzbekistan, including the tourism potential of historical and religious sites in Samarkand, Bukhara, Tashkent, Khiva and Termez. The article also explores the territorial organization of pilgrimage tourism, the improvement of tourist routes, infrastructure development, and the application of geographic information technologies.

Keywords: religious tourism, pilgrimage tourism, religious tourism resources, sacred sites, world religions, macro-regions, territorial organization, tourist routes, historical and cultural heritage, geographic information systems, Uzbekistan.

KIRISH. Turizm insoniyat tarixida qadimdan shakllangan ijtimoiy-iqtisodiy faoliyat turlaridan biri hisoblanadi. Dastlabki sayohatlar savdo-sotiq, yangi hududlarni o‘rganish, davolanish, dam olish va diniy e’tiqod bilan bog‘liq bo‘lgan. Vaqt o‘tishi bilan turizmning turli yo‘nalishlari rivojlanib, diniy turizm ham xalqaro sayohatlarning muhim turlaridan biriga aylangan.

Turistik resurslarning turlari ko‘p bo‘lib, sayohat maqsadlari asosan yangi joylar bilan tanishish, dam olish va sog‘lomlashtirish, sport, davolanish, tarixiy-madaniy merosni o‘rganish hamda diniy ziyoratni o‘z ichiga oladi. Shular orasida diniy turizm o‘zining qadimiyligi, keng geografik tarqalishi va ma’naviy mazmuni bilan alohida ajralib turadi.

Diniy turizmning asosiy xususiyati insonlarning diniy e’tiqodi, ma’naviy ehtiyoji va muqaddas deb hisoblangan joylarni ziyorat qilish istagi bilan bog‘liq. Bunday sayohatlar davomida ziyoratchilar diniy marosimlarni bajarish, ruhiy poklanish, tarixiy shaxslar hayoti va faoliyati bilan tanishish, diniy-ma’rifiy bilimlarini oshirish hamda muqaddas maskanlarni ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Bugungi kunda diniy turizm jahon turizm tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida rivojlanmoqda. Xristianlik, islom, buddaviylik, hinduizm, yahudiylik, sintoizm va boshqa diniy e’tiqodlar bilan bog‘liq muqaddas maskanlar turli mamlakatlardan millionlab ziyoratchilarni jalb etadi. Bu esa diniy turizmning nafaqat ma’naviy, balki iqtisodiy, ijtimoiy va geografik ahamiyatini ham oshiradi.

O‘zbekiston ham diniy-ziyorat turizmi resurslariga boy mamlakatlardan biri hisoblanadi. Xususan, Samarqand, Buxoro, Toshkent, Termiz va Xiva kabi qadimiy shaharlarda joylashgan tarixiy-diniy yodgorliklar mamlakatning xalqaro turizm salohiyatini belgilovchi muhim omillardandir.

Diniy turizmning mohiyati va jahon miqyosida rivojlanishi. Diniy turizm – insonlarning diniy e’tiqodi, ma’naviy ehtiyoji va diniy-ma’rifiy qiziqishlari asosida muqaddas maskanlar, ziyoratgohlar, diniy inshootlar hamda tarixiy shaxslar bilan bog‘liq joylarga amalga oshiradigan sayohatlari majmuasidir.

Diniy turizm qadimdan shakllangan bo‘lib, uning dastlabki ko‘rinishlari turli xalqlarning muqaddas joylarga borishi, diniy marosimlarda ishtirok etishi va e’tiqod bilan bog‘liq

an’analarni bajarishida namoyon bo‘lgan. Hozirgi davrda esa diniy turizm xalqaro transport aloqalari, turistik xizmatlar, mehmonxona xo‘jaligi va axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida yanada kengaymoqda.

Diniy turizmni mazmuniga ko‘ra quyidagi yo‘nalishlarga ajratish mumkin:

1. **Ziyorat turizmi** – diniy e’tiqod bilan bog‘liq muqaddas joylar va qadamjolarni ziyorat qilish.

2. **Diniy-ma’rifiy turizm** – diniy ta’limotlar, allomalar merosi, diniy tarix va madaniyat bilan tanishish.

3. **Tarixiy-diniy turizm** – qadimiy masjidlar, madrasalar, cherkovlar, ibodatxonalar, maqbaralar va boshqa diniy me’moriy yodgorliklarni o‘rganish.

4. **Xalqaro diniy safarlar** – turli mamlakatlarda joylashgan yirik diniy markazlarga tashrif buyurish.

Diniy turizmning geografiyasi dunyo dinlarining tarqalishi, tarixiy sivilizatsiyalar rivojlanishi va diniy markazlarning shakllanishi bilan chambarchas bog‘liq. Shu sababli uning hududiy joylashuvi bir xil emas. Ayrim mamlakatlarda yirik xalqaro ziyorat markazlari shakllangan bo‘lsa, boshqa hududlarda mahalliy yoki mintaqaviy ahamiyatga ega diniy qadamjolar mavjud.

M.R. Usmonov va M.A. Qodirov tomonidan diniy turizm geografiyasini o‘rganishda dunyo dinlari va diniy ziyorat markazlarining hududiy tarqalishiga alohida e’tibor qaratilgan. Mualliflar diniy turizmning jahon miqyosidagi faolligini ta’kidlab, ziyorat maskanlarini makromintaqalar bo‘yicha guruhlashni taklif etganlar [1].

Ushbu yondashuv diniy turizm geografiyasini hududiy jihatdan o‘rganish va turistik resurslarni mintaqalar kesimida taqqoslash imkonini beradi.

Jahon diniy turizmi geografiyasi va uning makromintaqalari

Dunyo aholisining diniy e’tiqodi va diniy markazlarning hududiy joylashuvini hisobga olgan holda, diniy turizm geografiyasini bir nechta yirik makromintaqalar doirasida o‘rganish mumkin. M.R. Usmonov va M.A. Qodirov maqolasida Yu. Aleksandrova tasnifiga tayangan holda dunyo ziyoratgohlarini 10 ta makromintaqaga ajratib o‘rganish taklif etilgan [1].

1. Yevropa makromintaqasi. Ushbu hududda xristianlik dini bilan bog‘liq ko‘plab muqaddas maskanlar joylashgan. Vatikan, Rim, Lurd, Santyago-de-Kompostela va boshqa diniy markazlar xalqaro ziyorat turizmining muhim obyektlari hisoblanadi. Ayniqsa, Vatikan katolik dunyosining asosiy diniy markazi sifatida katta ahamiyatga ega.

2. Shimoliy Amerika makromintaqasi. AQSH, Kanada va boshqa hududlarda xristianlik bilan bog‘liq diniy markazlar, cherkovlar va tarixiy ibodatxonalar mavjud. Ushbu mintaqada diniy sayohatlar ko‘pincha tarixiy-madaniy va ma’rifiy turizm bilan uyg‘unlashgan holda rivojlanadi.

3. Janubiy Amerika makromintaqasi. Mazkur hududda katoliklik keng tarqalgan bo‘lib, Braziliya, Argentina, Peru va boshqa mamlakatlarda yirik diniy markazlar shakllangan. Braziliyadagi Aparecida ziyorat markazi va boshqa diniy maskanlar mintaqaviy hamda xalqaro ziyoratchilarni jalb etadi.

4. Shimoliy Afrika makromintaqasi. Misr, Liviya, Tunis, Jazoir va Marokash kabi mamlakatlarda islom dini bilan bog‘liq tarixiy-diniy obyektlar mavjud. Shuningdek, Misrda xristianlikning qadimgi tarixi bilan bog‘liq muqaddas maskanlar ham joylashgan.

5. Markaziy va Janubiy Afrika makromintaqasi. Ushbu hududda mahalliy diniy e'tiqodlar, an'anaviy marosimlar va turli diniy madaniyatlar saqlanib qolgan. Ayrim hududlarda xristianlik va islom dini bilan bog'liq ziyorat obyektlari ham mavjud.

6. G'arbiy va Sharqiy Afrika makromintaqasi. Mazkur hududlarda islom, xristianlik va mahalliy diniy e'tiqodlar o'zaro uyg'un holda tarqalgan. Nigeriya, Efiopiya, Keniya va boshqa mamlakatlarda diniy markazlar va tarixiy ibodatxonalar ziyorat turizmi uchun ahamiyatga ega.

7. Sharqiy va Markaziy Osiyo makromintaqasi. Xitoy, Yaponiya, Mongoliya va boshqa mamlakatlarda buddaviylik, sintoizm, konfutsiylik hamda boshqa diniy-falsafiy ta'limotlar bilan bog'liq maskanlar mavjud. Lumbini, Kioto ibodatxonalari, Tibetdagi diniy markazlar va boshqa obyektlar ushbu hududning diniy turizm geografiyasida muhim o'rin tutadi.

8. Janubiy va Janubi-Sharqiy Osiyo makromintaqasi. Hindiston, Nepal, Tailand, Shri-Lanka, Indoneziya va boshqa mamlakatlarda hinduizm, buddaviylik, islom hamda mahalliy diniy e'tiqodlar bilan bog'liq yirik ziyorat markazlari mavjud. Hindistondagi Varanasi, Bodx-Gaya va boshqa maskanlar diniy turizmning muhim obyektlaridir.

9. Yaqin va O'rta Sharq makromintaqasi. Ushbu hudud islom, xristianlik va yahudiylik dinlari tarixida alohida o'rin tutadi. Saudiya Arabistonidagi Makka va Madina, Falastin hududidagi Quddus hamda boshqa tarixiy-diniy markazlar jahon miqyosidagi muqaddas maskanlar hisoblanadi.

10. O'rta Osiyo makromintaqasi. Mazkur hududda islom dini bilan bog'liq tarixiy-ma'rifiy markazlar va ziyoratgohlar keng tarqalgan. O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston hududlarida islom sivilizatsiyasining rivojlanishi bilan bog'liq ko'plab tarixiy obyektlar mavjud. Ayniqsa, Buxoro, Samarqand, Toshkent va Termiz shaharlari diniy-ma'rifiy markaz sifatida ajralib turadi.

Ushbu makromintaqaviy tasnif diniy turizmning geografik tarqalishini umumiy tarzda ifodalaydi. Biroq diniy hududlar chegaralari qat'iy emas, chunki ko'plab mamlakatlarda bir nechta din va diniy an'analar mavjud. Shu sababli makromintaqalarni o'rganishda diniy tarkib bilan bir qatorda tarixiy, madaniy va ijtimoiy-geografik omillarni ham hisobga olish lozim.

Diniy ziyorat turizmining tarixiy statistik ko'rsatkichlari

M.R. Usmonov va M.A. Qodirov maqolasida Yu. Aleksandrovaning 2002-yilda chop etilgan tadqiqotiga asoslanib, dunyoda diniy ziyorat maqsadida yiliga 200 milliondan ortiq kishi sayohat qilishi haqida ma'lumot keltirilgan. Unda ziyoratchilarning diniy guruhlar bo'yicha quyidagi taqsimoti qayd etilgan: 150 million xristian, 45 million musulmon, 40 million buddaviy va sintoiy, 30 million hindu ziyoratchi [1; 2].

Mazkur raqamlar 2002-yilgi adabiyotda keltirilgan tarixiy statistik ma'lumotlar bo'lib, bugungi kundagi xalqaro ziyoratchilar sonini ifodalamaydi. Bundan tashqari, keltirilgan guruhlar yig'indisi 265 millionni tashkil etadi. Shu bois ularni 200 milliondan ortiq degan umumiy ko'rsatkich bilan aynan tenglashtirish mumkin emas. Ushbu ma'lumotlar diniy turizmning o'sha davrdagi xalqaro miqyosini ifodalovchi tarixiy manba sifatida ahamiyatlidir.

Diniy turizmning bugungi rivojlanishi xalqaro transport tizimi, davlatlararo aloqalar, diniy tadbirlar, turistik xizmatlar va raqamli axborot vositalari bilan uzviy bog'liq. Shu sababli hozirgi davrda diniy turizm statistikasi har bir mamlakatning rasmiy turizm tashkilotlari va xalqaro tashkilotlar ma'lumotlari asosida alohida tahlil qilinishi lozim.

O‘zbekistonning diniy-ziyorat turizmi resurslari va ularning hududiy joylashuvi

O‘zbekiston qadimiy tarix, boy madaniy meros va diniy-ma’rifiy an’analarga ega mamlakat hisoblanadi. Buyuk ipak yo‘li chorrahasida joylashganligi sababli uning hududida turli sivilizatsiyalar, dinlar va madaniyatlar rivojlangan. Bu jarayon mamlakatning diniy turistik resurslari shakllanishiga ham katta ta’sir ko‘rsatgan.

O‘zbekistonning diniy turistik resurslari, avvalo, islom dini bilan bog‘liq allomalar, muhaddislar, mutasavviflar va diniy-ma’rifiy arboblar faoliyati bilan ajralib turadi. Shu bilan birga, mamlakat hududida buddaviylik va boshqa qadimgi diniy an’analarga oid arxeologik yodgorliklar ham mavjud.

Mustaqillik yillarida tarixiy obidalar va muqaddas qadamjolarni qayta tiklash, ta’mirlash, obodonlashtirish va ularni turizm faoliyatiga jalb etishga katta e’tibor qaratildi. Natijada mamlakatning ko‘plab tarixiy-diniy obyektlari ichki va xalqaro turizm yo‘nalishlariga kiritildi.

O‘zbekistonning asosiy diniy-ziyorat turizmi markazlarini hududiy jihatdan quyidagicha tavsiflash mumkin.

Samarqand viloyati. Samarqand qadimdan ilm-fan, madaniyat va diniy-ma’rifiy hayot markazlaridan biri bo‘lib kelgan. Imom al-Buxoriy majmuasi, Shohi Zinda ansambli, Ruhobod maqbarasi va boshqa tarixiy obyektlar viloyatning ziyorat turizmi salohiyatini belgilaydi. Samarqandning xalqaro miqyosda tanilgan tarixiy markaz ekanligi xorijiy sayyohlarni jalb etishda muhim omil hisoblanadi.

Buxoro viloyati. Buxoro islom olamining qadimiy ilmiy va ma’rifiy markazlaridan biri hisoblanadi. Bahouddin Naqshband majmuasi, Chor Bakr majmuasi, Ismoil Somoniy maqbarasi, Masjidi Kalon va Mir Arab madrasasi diniy-tarixiy turizmning muhim obyektlaridir. Buxoroning tarixiy markazi UNESCO Butunjahon merosi ro‘yxatiga kiritilgan [3].

Toshkent shahri va Toshkent viloyati. Hazrati Imom majmuasi, Kaffol Shoshiy maqbarasi, Shayx Zayniddin bobo maqbarasi va boshqa tarixiy-diniy maskanlar poytaxt hududining ziyorat turizmi salohiyatini oshiradi. Toshkentning xalqaro aeroporti, temiryo‘l va avtomobil transporti imkoniyatlari ziyoratchilar uchun qulay sharoit yaratadi.

Xorazm viloyati. Xiva shahri o‘zining qadimiy me’moriy obidalari, masjid va madrasalari, Pahlavon Mahmud maqbarasi bilan ajralib turadi. Ichan qal’a majmuasi UNESCO Butunjahon merosi ro‘yxatiga kiritilgan bo‘lib, tarixiy-madaniy va ziyorat turizmini birgalikda rivojlantirish imkoniyatiga ega [4].

Surxondaryo viloyati. Surxondaryo O‘zbekistonning janubiy qismida joylashgan bo‘lib, qadimiy sivilizatsiyalar, diniy-ma’rifiy markazlar va tarixiy yodgorliklarga boyligi bilan ajralib turadi. Ayniqsa, Termiz shahri va uning atrofi islom dini tarixi hamda buddaviylik madaniyatining muhim markazlaridan biri sifatida tanilgan.

Viloyatdagi Hakim at-Termiziy maqbarasi, Sulton Saodat majmuasi, Kokildor ota xonaqohi va boshqa tarixiy obyektlar diniy-ziyorat turizmi uchun muhim resurs hisoblanadi. Fayoztepa va Qoratepa kabi buddaviylik yodgorliklari esa hududning qadimgi diniy-madaniy tarixini namoyon etadi.

Surxondaryo viloyatining ziyorat turizmi salohiyatini faqat islomiy qadamjolar bilan cheklab qo‘ymaslik kerak. Chunki hududda turli tarixiy davrlarda shakllangan diniy va madaniy meros obyektlari mavjud. Ularni yagona tarixiy-ma’rifiy turistik tizimga birlashtirish viloyatning xalqaro turizm imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin.

O‘zbekistonda ziyorat turizmini rivojlantirishning zamonaviy holati

Bugungi kunda O‘zbekistonda ichki va xalqaro turizmni rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Xususan, diniy-ziyorat turizmi sohasida tarixiy qadamjolarni obodonlashtirish, transport va xizmat ko‘rsatish infratuzilmasini yaxshilash, xorijiy ziyoratchilarni jalb qilish hamda turistik marshrutlarni kengaytirish bo‘yicha ishlar amalga oshirilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 18-iyuldagi O‘RQ-549-sonli “Turizm to‘g‘risida”gi Qonuni turizm sohasidagi munosabatlarni tartibga solishning huquqiy asoslarini belgilab beradi [5].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 9-fevraldagi PF-6165-sonli “O‘zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni ichki va ziyorat turizmini rivojlantirish, tarixiy-madaniy obyektlardan samarali foydalanish hamda turistik xizmatlar sifatini oshirishga qaratilgan muhim hujjatlardan biridir [6].

Din ishlari bo‘yicha qo‘mitaning 2025-yil yakunlariga oid axborotida mamlakatdagi muqaddas qadamjolarga 845 mingdan ortiq xorijiy ziyoratchi va 2,9 milliondan ortiq mahalliy ziyoratchi tashrif buyurgani qayd etilgan [7].

Ushbu ko‘rsatkichlar O‘zbekistonda ziyorat turizmining ichki va xalqaro miqyosda muhim yo‘nalishga aylanib borayotganini ko‘rsatadi. Biroq ziyoratchilar tashriflari sonini alohida shaxslar soni bilan tenglashtirmaslik, statistik ma’lumotlarni tahlil qilishda ularning hisoblash metodikasini e’tiborga olish lozim.

Diniy-ziyorat turizmining rivojlanishi hududlarning iqtisodiy hayotiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Ziyoratchilar oqimining ortishi mehmonxona, transport, ovqatlanish, savdo, hunarmandchilik va ekskursiya xizmatlariga bo‘lgan talabni oshiradi. Bu esa mahalliy aholi bandligini ta’minlash va kichik biznesni rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

Ziyorat turizmini hududiy tashkil etish va rivojlantirish istiqbollari

Diniy-ziyorat turizmini rivojlantirishda faqat alohida ziyoratgohlarni obodonlashtirish bilan cheklanib qolmasdan, ularni o‘zaro bog‘lovchi hududiy turistik tizimni shakllantirish muhimdir. Bunda ziyoratgohlarning geografik joylashuvi, transport yo‘llariga yaqinligi, xizmat ko‘rsatish infratuzilmasi va tarixiy ahamiyati hisobga olinishi kerak.

O‘zbekiston hududida quyidagi yirik turistik yo‘nalishlarni shakllantirish mumkin:

1. **Toshkent – Samarqand – Buxoro yo‘nalishi.** Hazrati Imom majmuasi, Imom al-Buxoriy majmuasi, Shohi Zinda, Bahouddin Naqshband va boshqa tarixiy-diniy obyektlarni birlashtiradi.

2. **Buxoro – Xiva yo‘nalishi.** Buxoro va Xorazmning tarixiy markazlari, diniy me’moriy yodgorliklari hamda madaniy meros obyektlarini qamrab oladi.

3. **Termiz – Denov – Sariosiyo yo‘nalishi.** Surxondaryo viloyatidagi islomiy ziyoratgohlar va tarixiy obyektlarni o‘zaro bog‘lash imkonini beradi.

4. **Termiz – qadimgi buddaviylik yodgorliklari yo‘nalishi.** Fayoztepa, Qoratepa va boshqa arxeologik obyektlarni qamrab olib, hududning qadimgi diniy-madaniy tarixini namoyon etadi.

Mazkur yo‘nalishlar taklif sifatida ishlab chiqilgan bo‘lib, ularni amaliyotga joriy etishda yo‘l holati, transport qatnovi, obyektlarning tashrif uchun ochiqligi va xizmat ko‘rsatish imkoniyatlari alohida o‘rganilishi zarur.

Ziyorat turizmini rivojlantirish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- respublikadagi barcha diniy ziyoratgohlarni aniqlash va yagona elektron ma’lumotlar bazasini shakllantirish;
- har bir viloyat, tuman va yirik aholi manzilgohlaridagi tarixiy-diniy obyektlarni inventarizatsiya qilish;
- respublika va viloyatlar kesimida diniy turizm xaritalarini yaratish;
- ziyoratgohlar orasidagi transport aloqalarini takomillashtirish;
- ziyoratchilar uchun mehmonxona, ovqatlanish, sanitariya va tibbiy xizmat ko‘rsatish imkoniyatlarini yaxshilash;
- ziyoratgohlar haqida o‘zbek, rus, ingliz va boshqa tillarda ma’lumot beruvchi axborot tizimlarini rivojlantirish;
- mahalliy aholini turistik xizmatlar ko‘rsatishga jalb etish;
- tarixiy va diniy obyektlarni asrash, ularning asl me’moriy qiyofasini saqlashga alohida e’tibor qaratish.

Ayniqsa, diniy turistik resurslarni hududiy jihatdan o‘rganish va ularning turistik salohiyatini baholashda geografik yondashuv muhim ahamiyatga ega. Chunki har bir ziyoratgohning turistik qiymati uning tarixiy ahamiyati bilangina emas, balki geografik joylashuvi, transport imkoniyatlari va atrofidagi infratuzilma bilan ham belgilanadi.

Ziyorat turizmini rivojlantirishda geoaxborot texnologiyalaridan foydalanish. Hozirgi davrda geoaxborot tizimlari (GAT) hududiy obyektlarni o‘rganish, ularning joylashuvini aniqlash, fazoviy tahlil qilish va xaritalashda keng qo‘llanilmoqda. Diniy-ziyorat turizmini rivojlantirishda ham ushbu texnologiyalardan foydalanish katta amaliy ahamiyatga ega.

GAT texnologiyalari yordamida mamlakatdagi ziyoratgohlarning geografik koordinatalarini aniqlash, ularning hududiy tarqalishini xaritalashtirish, transport yo‘llariga nisbatan joylashuvini tahlil qilish va xizmat ko‘rsatish infratuzilmasini baholash mumkin.

Ziyorat turizmi sohasida GATdan foydalanishning asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

1. **Ziyoratgohlarning elektron xaritasini yaratish.** Bunda muqaddas qadamjolar, masjidlar, maqbaralar, tarixiy obidalar va boshqa turistik obyektlarning geografik o‘rni ko‘rsatiladi.

2. **Transport-geografik tahlil.** Ziyoratgohlar orasidagi masofalar, avtomobil va temiryo‘l tarmoqlari, harakatlanish uchun qulay yo‘nalishlar aniqlanadi.

3. **Infratuzilmani baholash.** Ziyoratgohlar atrofidagi mehmonxonalar, ovqatlanish shoxobchalari, tibbiy xizmat va boshqa obyektlarning joylashuvi o‘rganiladi.

4. **Hududiy turistik salohiyatni baholash.** Ziyoratgohlarning tarixiy ahamiyati, transport qulayligi, xizmat ko‘rsatish imkoniyatlari va boshqa mezonlar asosida hududlar taqqoslanadi.

5. **Interaktiv turistik xaritalarni ishlab chiqish.** Sayyohlar uchun ziyoratgohlar haqida ma’lumot, marshrut, masofa va xizmatlar to‘g‘risidagi axborotlar taqdim etiladi.

Surxondaryo viloyati misolida ziyorat turizmi obyektlarini GAT asosida xaritalashtirish alohida ahamiyatga ega. Viloyatdagi islomiy ziyoratgohlar va qadimgi buddaviylik yodgorliklarini yagona raqamli xaritada aks ettirish orqali hududning tarixiy-ma'rifiy turistik salohiyatini kompleks o'rganish mumkin.

XULOSA

Diniy-ziyorat turizmi qadimiy tarixga ega bo'lgan, bugungi kunda ham xalqaro turizm tizimida muhim o'rin egallayotgan yo'nalishlardan biridir. Uning rivojlanishi insonlarning diniy e'tiqodi, ma'naviy ehtiyojlari, tarixiy-madaniy merosga qiziqishi va xalqaro aloqalarning kengayishi bilan chambarchas bog'liq.

Jahon diniy turizmi geografiyasi xristianlik, islom, buddaviylik, hinduizm, sintoizm va boshqa diniy e'tiqodlar bilan bog'liq muqaddas markazlar asosida shakllangan. Ushbu markazlarning hududiy tarqalishini makromintaqalar bo'yicha o'rganish diniy turizmning geografik xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi.

O'zbekiston diniy-ziyorat turizmi resurslariga boy mamlakat sifatida xalqaro miqyosda katta salohiyatga ega. Samarqand, Buxoro, Toshkent, Xiva va Termiz kabi qadimiy shaharlar mamlakatning diniy-ma'rifiy va tarixiy turizm geografiyasida muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, Surxondaryo viloyatida islomiy ziyoratgohlar bilan bir qatorda qadimgi buddaviylik yodgorliklarining mavjudligi hududning o'ziga xos turistik imkoniyatlarini belgilaydi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. O'zbekiston hududidagi barcha diniy ziyoratgohlarni aniqlash, ro'yxatga olish va yagona elektron ma'lumotlar bazasini yaratish.
2. Respublika va viloyatlar kesimida diniy turizm xaritalarini ishlab chiqish.
3. Samarqand, Buxoro, Toshkent, Xiva va Termiz kabi tarixiy markazlarni bog'lovchi kompleks turistik marshrutlarni takomillashtirish.
4. Surxondaryo viloyatida islomiy ziyoratgohlar va buddaviylik yodgorliklarini birlashtiruvchi tarixiy-ma'rifiy turistik yo'nalishlarni rivojlantirish.
5. Ziyoratgohlarning transport va xizmat ko'rsatish infratuzilmasini yaxshilash, mahalliy aholini turistik faoliyatga keng jalb etish.
6. Geoaxborot texnologiyalari asosida ziyorat turizmi obyektlarining raqamli xaritalarini yaratish va interaktiv marshrutlarni ishlab chiqish.

Umuman olganda, diniy-ziyorat turizmini hududiy tashkil etish va rivojlantirish O'zbekistonning tarixiy-madaniy merosini asrash, hududlar iqtisodiy salohiyatidan samarali foydalanish, aholi bandligini oshirish va mamlakatning xalqaro turistik nufuzini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA MANBALAR

1. Usmonov M.R., Qodirov M.A. **Diniy turizmni tashkil etish va rivojlantirishning ba'zi masalalari.** Samarqand davlat universiteti. Foydalanilgan maqola matni. Nashr yili va sahifalari taqdim etilgan nusxada ko'rsatilmagan.
2. Александрова А.Ю. **Международный туризм.** – Москва: Аспект Пресс, 2002.
3. UNESCO World Heritage Centre. **Historic Centre of Bukhara.** World Heritage List, 1993. URL: https://whc.unesco.org/en/list/602/

4. UNESCO World Heritage Centre. **Itchan Kala.** World Heritage List, 1990. URL: https://whc.unesco.org/en/list/543/
5. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 18-iyuldagi O‘RQ-549-sonli **“Turizm to‘g‘risida”gi Qonuni.** URL: https://lex.uz/uz/acts/-4428097
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 9-fevraldagi PF-6165-sonli **“O‘zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni.**
7. O‘zbekiston Respublikasi Din ishlari bo‘yicha qo‘mitasi. **2025-yilda diniy-ma’rifiy sohada amalga oshirilgan ishlar yuzasidan rasmiy axborot.** URL: https://davlat.uz/en/religions/news/view/117161
8. UNESCO World Heritage Centre. **Samarkand – Crossroad of Cultures.** World Heritage List, 2001. URL: https://whc.unesco.org/en/list/603/
9. Uzbekistan Travel. **Surxondaryo viloyatining tarixiy va arxeologik yodgorliklari.** URL: https://uzbekistan.travel/en/
10. Saidkulovich AJ TABIAT IN'OM ETGAN G 'AROYIB OROLLAR VA ULARDAGI NOYOB TABIAT MO 'JIZALARI //O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2025. – T. 4. – No 45. – 125-129-betlar.